

آشنایی با شیوه و روش های نوین تدریس

لیلا زینالی

مربی مرکز آموزش بهورزی
دانشکده علوم پزشکی خوی

اهداف آموزشی

امید است خوانندگان محترم پس از مطالعه مقاله:

روش های تدریس سنتی و مدرن را توضیح دهند.

اهمیت استفاده از روش های نوین را بیان کنند.

روش های نوین تدریس را به کار گیرند.

مقدمه

آموزش و یادگیری یکی از اصلی‌ترین ارکان توسعه و پیشرفت هر جامعه‌ای است. امروزه هدف از تعلیم و تربیت تنها انتقال فرهنگ و تجربه به نسل جدید نیست، بلکه رسالت نظام‌های آموزشی را ایجاد تغییرات مطلوب در نگرش‌ها، شناخت‌ها و در نهایت رفتار انسان‌ها دانسته‌اند. نقش آموزش، افزایش ظرفیت یادگیرندگان برای رشد و نمو فردی، اجتماعی و یادگیری درسی است. در این میان تدریس فعالیتی است که در کانون و نقطه تلاقی همه عناصر آموزشی قرار دارد و مهم‌ترین عملکرد مدرس در کلاس درس محسوب می‌شود که زمینه را برای یادگیری فراهم می‌سازد.

تعاریف

یادگیری: عبارت است از فرآیند تغییرات نسبتاً پایدار در رفتار بالقوه فرد بر اثر تجربه.

روش: روش در مقابل واژه لاتین «متد» به کار می‌رود و در فرهنگ انگلیسی به فارسی آریانیور به روش، شیوه، طریقه و طرز معنی شده است.

تدریس: عمل تدریس یک سلسله فعالیت‌های مرتب، منظم، هدف دار و از پیش طراحی شده‌است، فعالیتی که هدفش ایجاد شرایط مطلوب یادگیری است. فعالیتی که به صورت تعامل و رفتار متقابل بین مدرس و فراگیر جریان دارد.

روش تدریس: آموزش و پرورش یک فرآیند نظام‌مند است و تمرکز آن بر آموزش و همچنین یادگیری است. روش‌های تدریس جنبه مهمی از آموزش و پرورش هستند. (۱) در یک نگاه کلی روش تدریس، مجموعه تدابیر منظمی است که مدرس

برای هدایت فعالیت‌ها به منظور دستیابی به اهداف آموزشی با توجه به شرایط و امکانات اتخاذ می‌کند. مربیان و مجریان برنامه‌های درسی، در طول تاریخ از روش‌های مختلفی استفاده می‌کردند که این روش‌ها با توجه به امکانات موجود و ظهور اندیشه‌های جدید همواره در حال تغییر و تحول بوده‌اند. (۲) روش‌های تدریس در یک تقسیم‌بندی کلی به دو دسته روش‌های سنتی و روش‌های نوین تقسیم می‌شوند که در ادامه به چند روش پرکاربرد متداول از هر دو نوع می‌پردازیم.

روش حفظ و تکرار: یکی از قدیمی‌ترین روش‌های آموزش است. این نوع از تدریس مبتنی بر آموزش مستقیم بوده و به حافظه سپردن مطالب، تکرار و پس دادن آن مهم‌ترین کار به شمار می‌رود. در این روش، تدریس عبارت است از ارایه مفاهیم به صورت شفاهی یا کتبی از طرف مدرس و تکرار و حفظ کردن و پس دادن آن توسط شاگردان. این روش تدریس، به خصوص در درس‌هایی مانند زبان، تاریخ و ادبیات قابل استفاده است. همچنین باعث تقویت و فعال نگه داشتن حافظه می‌شود. به صورت فردی و گروهی نیز قابل اجرا است. از محدودیت‌های روش یادسپاری، این است که قدرت تفکر، تجزیه و تحلیل و خلاقیت دانش‌آموز را تقویت نمی‌کند. پاداش و تنبیه از عوامل ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان، در این روش است. روابط معلم و شاگرد بسیار رسمی و بر اساس احترام و ترس بنا می‌شود.

روش سخنرانی: اساس کار در این روش، ارایه مفاهیم به طور شفاهی از طرف مدرس و یادگیری آن‌ها از طریق گوش کردن و یادداشت برداشتن از طرف شاگرد است. از خصوصیات این روش، فعال و متکلم‌وحده بودن معلم و پذیرنده و غیرفعال بودن شاگرد است. این روش مختص کلاس‌های پرجمعیت بوده و بسیار ارزان و قابل انعطاف است. از محدودیت‌های این روش، اغلب طولانی و خسته‌کننده بودن سخنرانی و فعال نبودن شاگردان است. (۲)

روش نمایش علمی: شاید این اولین روشی باشد

علمی در واقع یک فعالیت آموزشی است که در خارج از محیط مدرسه و با همراهی معلم صورت می‌گیرد، مانند بازدید از یک کارخانه و مشاهده مراحل تهیه یک محصول، بازدید از موزه و مواردی از این قبیل.

روش بحث گروهی: در این روش گفت وگویی سنجیده و منظم درباره موضوعی خاص که مورد علاقه مشترک شرکت کنندگان است، در میان گذاشته می‌شود. در این روش به شرکت کنندگان فرصت داده می‌شود تا نظرها، عقاید و تجربیات خود را با دیگران در میان بگذارند و اندیشه‌های خود را با دلایل مستند بیان کنند. سهیم شدن در تجربیات یکدیگر، تقویت حس همکاری، اعتماد به نفس و روحیه نقدپذیری، تقویت قدرت مدیریت، رهبری و استدلال و ایجاد فرصت ارزیابی افراد از خود از جمله مزایای روش آموزش بحث گروهی است. (۲)

روش آزمایشگاهی: اساس این روش بر اصول یادگیری اکتشافی استوار است. روش آزمایشی، فعالیتی است که در جریان آن، شاگردان عملاً با به کار بردن وسایل و تجهیزات و مواد خاصی درباره مفهومی خاص تجربه کسب می‌کنند. (۶) در این روش معلم نقش هدایت‌گر و تسهیل‌کننده را دارد و مسئولیت اصلی یادگیری با خود دانش‌آموزان است. در این روش چون یادگیری با استفاده از تجربیات مستقیم حاصل می‌شود بسیار ماندگارتر خواهد بود. ضمن اینکه باعث افزایش انگیزه و

که بشر به کار برده‌است و مناسب‌ترین روش برای آموختن مهارت‌ها است. (۴) این روش بر دیدن، مشاهده و لمس کردن استوار است. معلم در این روش می‌تواند مفاهیم داخل کتاب را به صورت قابل مشاهده و ملموس به دانش‌آموزان نشان دهد. از مزایای روش یاددهی نمایش علمی، می‌توان به عملی بودن آن و کسب تجارب مستقیم از سوی دانش‌آموزان، فعال بودن و مشارکت همیشگی آن‌ها اشاره کرد. این روش به دلیل نیاز امکانات و تجهیزات آموزشی می‌تواند پر هزینه باشد. در کلاس‌های پر جمعیت قابل اجرا نیست و تفکر سطح بالا مانند خلاقیت را تقویت نمی‌کند.

روش پرسش و پاسخ: پرسش و پاسخ روشی است که معلم به وسیله طرح سوال‌های برنامه‌ریزی شده، شاگرد را به تفکر درباره مفهومی جدید یا بیان مطلبی تشویق می‌کند تا خود به کشف مفاهیم جدید توفیق یابد. این روش را روش سقراطی نیز می‌گویند. در چنین موقعیتی، فضای آموزش سرشار از چالش و در عین حال حس اعتماد و احترام متقابل است. منجر به ایجاد علاقه و تقویت تفکر خلاق در شاگردان شده، قدرت اظهار نظر آنان را تقویت کرده و سبب ایجاد انگیزه برای مطالعه و تحقیق را فراهم آورده و یادگیری مؤثر را افزایش می‌دهد (۲).

روش ایفای نقش: این روش را می‌توان برای تجسم عینی موضوعات و دروس علوم اجتماعی و تاریخی به کار گرفت. روش ایفای نقش برای اهداف پیچیده آموزشی مناسب نیست، ضمن این که به دلیل جنبه نمایشی و هنری آن، به عنوان یک روش آموزش جدی تلقی نمی‌شود. همچنین روش ایفای نقش به اجرای درست، صرف وقت کافی و تهیه و تدارکات نیاز داشته و انجام آن وقت‌گیر است. چون تمرکز حواس و ارتباط عاطفی در این روش زیاد است، منجر به عمیق‌تر و ماندگارتر شدن آموخته خواهد شد. (۵)

روش گردش علمی: در این روش دانش‌آموز فعال بوده و تجارب واقعی را کسب می‌کند. روش گردش

اعتماد به نفس در دانش‌آموزان می‌شود. یکی از مشکلات روش تدریس آزمایشگاهی نیاز به وسایل و امکانات زیاد است.

با توجه به معایب و مزایای روش‌های سنتی، بسیاری از مربیان آموزشی اعتقاد دارند که موقعیت یادگیری باید چنان سازماندهی شود که هر شاگرد براساس توانایی‌های خود به فعالیت و یادگیری بپردازد (۷). بنابراین شیوه‌هایی طراحی شدند که بر فناوری و تعامل تکیه داشته و یادگیرنده‌محور بودند. این شیوه‌ها روش‌های نوین تدریس نام گرفتند. معلم هنگام تدریس از وسایل و امکانات آموزشی زیادی استفاده می‌کند و یادگیری مؤثر را از طریق تمرین‌ها و فعالیت‌های متنوع برعهده فراگیران می‌گذارد و آنان را در تحقق اهداف و یادگیری مفاهیم درس دخالت می‌دهد. معلم، راهنما و هدایت‌کننده‌ای است که پایه‌پای فراگیر مسیر آموزشی را طی می‌کند و به او کمک می‌کند تا درس را به طور عمیق و از روی علاقه یاد بگیرد. (۱۱) این شیوه آموزشی، یادگیری را اثربخش‌تر، جذاب‌تر و پایدارتر می‌کند که می‌توان حضوری یا از راه دور انجام داد. (۲) از روش‌های پرکاربرد نوین تدریس می‌توان به آموزش از طریق رایانه و مبتنی بر فناوری، یادگیری فردی‌سازی شده و آموزش تلفیقی نام برد.

آموزش به وسیله رایانه: در این شیوه آموزشی، محتوای برنامه به کمک رایانه دقیقاً براساس آموزش برنامه‌ای، طراحی و تنظیم می‌شود و پیشرفت مطالعه در کنترل رایانه است. زمانی به دانش‌آموز اجازه ورود به مبحث جدید داده می‌شود که او مطالب قبلی را در حد تسلط آموخته باشد.

بنابراین دانش‌آموز براساس استعداد و توانایی خود برنامه را دنبال می‌کند. محتوای آموزشی نیز با یک سیر منطقی طراحی شده و پرسش‌ها به صورت زنجیره‌ای به یکدیگر وابسته‌اند. پاسخ‌ها بلافاصله تقویت یا اصلاح می‌شوند و دانش‌آموز زمانی می‌تواند به برنامه ادامه دهد که مراحل قبل را آموخته باشد. اطلاعات نیز از طریق غیرکلامی (نمودار، تصویری، شبیه‌سازی شده و...) به دانش‌آموز ارائه می‌شود. (۲، ۸) از معایب این روش می‌توان به عدم ارتباط شاگردان با یکدیگر اشاره کرد. ضمن این که بازدهی این روش در مقاطع دانشگاهی بیشتر از مقطع متوسطه و ابتدایی است.

یادگیری فردی‌سازی شده: در این روش محتوا و سرعت آموزش با توجه به نیاز، علاقه و سبک یادگیری هر فرد تنظیم می‌شود. به دلیل یکسان نبودن سرعت و روش یادگیری در افراد مختلف، در این مدل، به هر دانش‌آموز بر اساس نحوه یادگیری، میزان دانش، مهارت‌ها و علایق او یک برنامه آموزشی مختص خود او داده می‌شود. (۵)

آموزش تلفیقی: این روش، ترکیبی از آموزش حضوری و آموزش آنلاین است که در آن از نقاط قوت دو شیوه آموزشی سنتی و الکترونیکی برای حصول به یادگیری بهتر استفاده می‌شود. (۸) بدین ترتیب، دانش‌آموزان آنچه را در کلاس‌ها از طریق سخنرانی، کتاب و شرکت در آزمایشگاه می‌آموزند برای بسط و درک بهتر با استفاده از فناوری از طریق اینترنت، نرم افزار، رایانه و ... تکامل می‌بخشند و یادگیریشان را کامل و عمیق می‌سازند. در این محیط آموزشی مشارکت، خلاقیت، اتکا به خود و یافتن پاسخ سؤالات بدون کمک معلم و از همه مهم‌تر لذت یادگیری فراهم می‌شود. معلم در اینجا فقط نقش هدایت‌گر دارد و متکلم وحده نیست پس محیط برای شرکت فعال دانش‌آموزان در یادگیری کاملاً مهیاست. رویکرد یادگیری ترکیبی مانند پیوستار است که در یک سرآموزش سنتی و چهره به چهره قرار دارد و در سر دیگر آموزش مبتنی برخط واقع است. در رویکرد ترکیبی هدف

نتیجه‌گیری

تدریس یکی از ابزارهای مهم یادگیری است که با به کارگیری روش‌های نوین تدریس می‌توان آن را تسهیل کرد. روش‌های نوین تدریس، در مقایسه با روش‌های سنتی و متداول، مزایای مختلفی دارند که می‌توان به رشد استقلال در عمل و یادگیری، عادت به مطالعه و رعایت تفاوت‌های فردی در افراد مختلف و فراگیرمحور بودن این شیوه‌ها اشاره کرد.

در نهایت این معلم است که با توجه به هدف‌های آموزشی، محتوای تدریس، نیازها و علایق فراگیران، امکانات موجود، تراکم فراگیران و... مناسب‌ترین شیوه را برای یک تدریس مطلوب انتخاب می‌کند.

پیشنهادهای

بر اساس مطالعات و پژوهش‌های انجام شده و بررسی نتایج آن‌ها، پیشنهاد می‌شود که روش‌های نوین آموزش خصوصاً استفاده از آموزش برخط و به کار بردن وسایل کمک آموزشی (فیلم‌های آموزشی و...) را جایگزین روش‌های خشک و یک طرفه سنتی کنیم تا افرادی خلاق و مبتکر بار بیاوریم.

کیفیت یادگیری است. رویکرد ترکیبی در بُعد عمومی بر عمق بخشیدن به یادگیری و در بُعد افقی برگسترش منابع و ابزار و وسایل کمک آموزشی در فرآیند آموزش تأکید دارد. از مزایای این روش می‌توان به افزایش سطح یادگیری، تقویت یادگیری اجتماعی، خلق تفکر جمعی، افزایش خلاقیت، ایجاد انگیزه، تعامل با محتوای آموزشی، امکان ارتباط همزمان و غیرهمزمان، صرفه جویی در هزینه، ایجاد حس همکاری و احترام، انعطاف‌پذیری، کاهش زمان آموزش، کشف سبک‌های جدید یادگیری اشاره کرد. (۱۰)

در اوج همه‌گیری بیماری کووید ۱۹، استفاده از رایانه قابلیت و اهمیت خود را بیش از پیش نشان داد و چالش‌ها و فرصت‌های جدیدی را برای توسعه آموزش آنلاین فراهم کرد. تجربیات کشور ما در استفاده از نرم افزارهایی مانند شاد در بستر اینترنت این نکته را روشن می‌کند که کاربرد فیلم‌های آموزشی، در صورتی که با داستان‌های غنی و تصاویر با کیفیت بالا باشند، می‌توانند علاقه دانش‌آموزان را به یادگیری برانگیزند و کارایی تدریس آنلاین را بهبود ببخشند. (۹)

منابع

۱. نامدار ملیکا، اردستانی فاطمه، کچوئی سالاری فاطمه. تأثیر روش یادگیری مشارکتی بر افزایش انگیزه در دانش‌آموزان پایه ابتدایی. کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت، تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش، ۱۴۰۲؛ ۱: ۴۶۹۹-۴۷۰۹
۲. شعبانی حسن. روش‌ها و فنون تدریس. ۴۲. تهران: انتشارات سمت؛ ۱۴۰۳
۳. فتحی هفشنجانی فرشیده، عارفی محبوبه، فتحی و اجارگاه کوروش. رابطه شیوه تدریس معلمان و پرورش نگرش علمی دانش‌آموزان مدارس ابتدایی دخترانه شهر تهران. پژوهش در برنامه ریزی درسی، ۱۳۹۷؛ ۱۵(۲۹): ۱۶۲-۱۷۳
۴. رحیمی‌مند مریم، عباس‌پور عباس. رابطه روش‌های تدریس با انگیزه پیشرفت در دانشجویان. روان‌شناسی تربیتی، ۱۳۹۵؛ ۱۲(۳۹): ۱-۲۴
۵. فرشاسالار محمدامین، فرشاسالار عاطفه، رسالتی احسان، سارانی شندو یوسف. مقدمه‌ای بر روش‌های جدید یادگیری: بررسی رویکردهای نوآورانه مانند گیمیفیکیشن، یادگیری شخصی و ادغام فناوری. همایش پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران (۲۳ اسفند ۱۴۰۲)، پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی، ۱۴۰۲.
۶. اصغری لالمی نسیم. روش‌های آزمایشگاهی جایگزین در تدریس آزمایشگاه شیمی. پژوهش در آزمایش شیمی، ۱۴۰۱؛ ۱۶(۱۵): ۱۵-۳۰.
۷. یزدانی لیلا، اسفندانی سمیه، مستعلی مجدآبادی کهنه مریم، محمدولی منظر. ابزارهای آموزشی نوین (۲۵ اسفند ۱۴۰۱). پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، ۱۴۰۱.
۸. رحیمی مرضیه، آمیخی مائده. بررسی نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات، در بهبود برنامه‌ریزی درسی و ارتقای تجربه آموزشی دانش‌آموزان (۳۱ خرداد ۱۴۰۳)، پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، ۱۴۰۳.
9. Boying L, Jie S. Introduction of COVID-19 knowledge via film teaching method. IUBMB Journals, 2021; 50(1): 130-132.
۱۰. ساروی عمرانی، بهاره و ناصر؛ همتی؛ یادگیری ترکیبی، انتشارات بشری، تهران، ۱۳۸۹.
۱۱. بهزاد کلایی ملیحه، محمدی حمیدرضا، تقی پورعلی تپه فاطمه زهرا. شیوه‌های نوین تدریس و تأثیر آن بر آموزش و یادگیری، هفتمین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پرورش ۱۴۰۱.